

УДК 349.6.086

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

**О.А. УЛЮТІНА, кандидат юридичних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹**

Проаналізовано сучасні міжнародно-правові акти і законодавство окремих країн світу у сфері охорони навколишнього природного середовища та з'ясовано демократичні правові стандарти у цій сфері.

Охорона навколишнього природного середовища, міжнародні конвенції, Сполучені Штати Америки, країни Західної Європи.

Кількість земних ресурсів з кожним роком невпинно зменшується, а потреби людства зростають досить високими темпами. Водночас швидко збільшуються негативні антропогенні навантаження на природу, забруднюються внутрішні водойми, моря та площі лісів, вичерпуються мінерально-сировинні та біологічні ресурси. Звідси випливає об'єктивна необхідність взаємоузгодження виробничої діяльності будь-якої країни з вимогами ресурсно-екологічної безпеки її існування, а також врахування потреб майбутніх поколінь у життєвих ресурсах. Стрімке, фактично нерегульоване зростання продуктивних сил, у тому числі населення Землі, призводить до негативних наслідків антропогенної діяльності.

Така ситуація змусила людство прийняти ефективні заходи, спрямовані на попередження, обмеження і зберігання під контролем різних об'єктів навколишнього природного середовища. У зв'язку з цим з початку 60-х рр. ХХ ст. почався процес активізації зусиль світової громадськості у сфері міжнародно-правової охорони навколишнього природного середовища та природокористування.

Метою статті є аналіз сучасних міжнародно-правових актів і законодавства окремих країн світу у сфері охорони навколишнього природного середовища та з'ясування демократичних правових стандартів у цій сфері.

Досить значними є резерви розвитку вітчизняного законодавства та відповідності передовим світовим здобуткам. Останні особливо яскраво репрезентовані в Програмі щодо забезпечення безпеки навколишнього природного середовища Організації Об'єднаних Націй (ділі ООН), де передбачені такі завдання:

– забезпечення (в межах ООН) керівництва і надання допомоги у справі відновлення, охорони та поліпшення екологічної бази розвитку;

- спостереження, оцінка та регулярне оприлюднення показників щодо зміни стану довкілля та природних ресурсів;
- підтримка пріоритетних науково-технічних досліджень з найважливіших проблем охорони довкілля та природних ресурсів;
- опрацювання критеріїв та показників якості навколишнього природного середовища, а також базових принципів довготривалого використання та регулювання природних ресурсів;
- підтримка природоохоронних планів і програм, здійснюваних та фінансованих безпосередньо заінтересованих державами;
- стимулювання укладання міжнародних угод, а також підтримка й заохочення опрацювання міжнародно-правових норм, конвенцій і спільних угод про охорону навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів;
- надання допомоги іншим міжнародним інституціям з екологічної експертизи їх програм та підготовку кадрів [1, с. 14–16].

У червні 1992 р., у Ріо-де-Жанейро відбулася Конференція ООН з проблем забезпечення охорони навколишнього природного середовища та його розвитку, яка ухвалила Декларацію забезпечення охорони довкілля [2, с. 23].

Під час даного форуму було зафіксовано найвищий рівень представництва серед іноземних держав: на конференції були присутні делегації практично всіх держав – членів ООН, причому їх очолювали безпосередньо керівники країн.

Декларація містить 27 принципів, які визначають позицію ООН до проблем навколишнього природного середовища та розвитку. Відповідно до першого принципу: «Турбота про людей займає центральне місце в зусиллях щодо забезпечення сталого розвитку. Вони мають право на здорове життя в гармонії з природою».

Принципи Декларації Ріо-де-Жанейро мають виняткове значення для України, оскільки відомо, що нашій державі не під силу впоратися з існуючими екологічними проблемами, особливо з наслідками Чорнобильської катастрофи. Це проблема, яка зачіпає інтереси багатьох країн світу, тому має і вирішуватися їхніми спільними скоординованими зусиллями.

Окрім того, Україна є підписантом 26 природоохоронних конвенцій та протоколів до них, основними з яких є:

- Конвенція ООН по боротьбі із засухою.
- Конвенція з біорізноманіття.
- Рамочна конвенція з охорони та збалансованого розвитку Карпат.
- Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що знаходяться під загрозою вимирання.
- Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин (Бонська конвенція).
- Конвенція з захисту Чорного моря від забруднення.
- Європейська ландфаштна конвенція.

– Конвенція про охорону дикої флори та фауни, а також природного середовища в Європі (Бернська конвенція) [3].

Україна співпрацює в галузі охорони навколишнього середовища з такими міжнародними організаціями, як Організація Об'єднаних Націй, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Програма ООН по навколишньому середовищу (далі - ЮНЕП), Програма розвитку ООН, Європейського Союзу, Глобальний Екологічний Фонд, Світовий банк та ін.

Визначивши міжнародні стандарти у галузі охорони навколишнього природного середовища та природокористування, вважаємо за необхідне описати стан охорони навколишнього природного середовища та природокористування у найбільш розвинутих державах світу.

Досить вдалим досвідом, на наш погляд, є механізм охорони навколишнього природного середовища та природокористування у Сполучених штатах Америки. Так, з кінця 60-х років XX ст. забруднення навколишнього природного середовища стало однією з основних проблем у Сполучених Штатах Америки. Ця проблема була пов'язаною насамперед з економічним зростанням даної держави. Саме в цей період загострення екологічних проблем досягло в країні граничної межі і ставлення до них кардинально змінилося. У 70-ті рр. були запроваджені стандарти якості навколишнього природного середовища.

Однак, зважаючи на достатньо складну ситуацію, яка існувала на той час у Сполучених Штатах Америки, уряду вдалося не лише призупинити подальше забруднення навколишнього природного середовища, але і поліпшити його якість. Так, І.В. Тустановська наголошує, що у Сполучених Штатах Америки цільові заходи охорони довкілля встановлює саме федеральне Агентство з охорони природи, а кожний штат окремо пропонує конкретні заходи щодо їх реалізації, пов'язуючи з планами розвитку галузей. Ефективним засобом контролю за викидами є запровадження Агентством з охорони навколишнього середовища у Сполучених штатах Америки «дозволів» на допустиму кількість забруднювальних речовин, який є меншим, ніж встановлений для них ліміт на продаж своїх прав іншим фірмам. Таким чином, у Сполучених Штатах Америки створився ринок прав на забруднення навколишнього природного середовища. В результаті діяльності якого екологічна ситуація в країні була значно поліпшена [2, с. 44].

Для розвитку положень у Сполучених Штатах Америки було прийнято законодавчі акти, спрямовані на спеціальне попередження та усунення порушень якості окремих компонентів середовища. В основу законодавчої піраміди було покладено численні нормативні акти (постанови, накази, правила тощо) органів місцевої влади, які найбільшою мірою враховували природно-географічну та соціально-економічну специфіку того чи іншого регіону. У даному законі центральне місце відведено розділам, які регламентують головні напрями діяльності держави у сфері охорони навколишнього природного середовища та природокористування, а саме: впровадження стандартів якості довкілля, організацію моніторингу, регулювання процесу розроблення і реалізації

програм контролю за забрудненням навколишнього природного середовища, організацію наукових досліджень з проблем довкілля, бюджетно-фінансову діяльність тощо.

Важливим кроком уряду Сполучених Штатів Америки було прийняття у 1970 р. положення про обов'язковість державної екологічної експертизи всіх напрямів господарської діяльності. У спеціальних законах було сформульовано конкретні природоохоронні заходи з охорони повітря, води, боротьби з твердими відходами, контролю за отрутохімікатами й токсичними речовинами, рекультивації земель, боротьби з шумом, несприятливими вібраціями та запахами.

Необхідно звернути увагу на те, що у високорозвинених країнах діє чіткий механізм реалізації екологічного законодавства – його правового та екологічного аспектів. Законодавство більшості країн встановлює відповідальність власників потенційно небезпечних об'єктів і необхідність відшкодування збитків особам, потерпілим від аварії чи катастрофи, завдані забрудненням землі, повітря, води. Крім того, прийняття кожного природоохоронного закону супроводжується виділенням із державного бюджету асигнувань на захист навколишнього середовища [4, с. 14].

Екологічна політика Великобританії ґрунтується насамперед на якісних характеристиках об'єктів навколишнього природного середовища. Визнано за необхідне проведення оцінки навколишнього природного середовища до початку проектування будь-якого будівництва, а в подальшому – періодичного контролю за станом навколишнього природного середовища. Щодо екологічного планування і контролю, то початковий варіант екологічної експертизи порівнюється з іншими варіантами оцінок, що допомагає більш оптимально визначати параметри антропогенного впливу. Так, у Великобританії контроль за охороною вод здійснюється на основі закону, прийнятого у 1973 р., відповідно до даного закону стан якості водойм контролюють 10 регіональних водних комітетів [5, с. 91].

Політика у галузі охорони навколишнього природного середовища та природокористування Швеції зорієнтована, як і у більшості держав світу, на розробку екологічно чистих виробничо-технологічних процесів і обладнання, які сприяють недопущенню антропогенних забруднень атмосфери, вод, ґрунтів та інших природних об'єктів.

Правове регулювання охорони навколишнього природного середовища у Франції пов'язане з соціальним поняттям якості життя, рівнем екологічної свідомості і освіти населення, відображенням у чинному законодавстві об'єктивних потреб охорони навколишнього середовища, життя і діяльності людини. Так, у Франції контроль за охороною вод здійснюється на основі закону, прийнятого у 1964 році. Відповідно до цього закону у країні діє 6 басейнових управлінь.

В Індії створено Національний комітет з планування і координації діяльності в галузі збереження навколишнього природного середовища, який розробляє для уряду рекомендації з правових, адміністративних і техніко-економічних питань.

Програмами з покращення навколишнього природного середовища у Мексиці займається Координаційний комітет під головуванням міністра охорони здоров'я. Аналогічні Національні координаційні комітети зі збереження навколишнього природного середовища існують в таких державах, як: Бразилія, Кенія, Заїр, Камерун, Гана та інших країнах світу.

Питання використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища у Польщі регламентуються Конституцією, законами та іншими законодавчими загальнодержавними актами. Дотримання законів і правил контролюється Державною інспекцією з охорони навколишнього середовища [6, с. 22].

Згідно із Законом Болгарії «Про охорону атмосферного повітря» у Болгарії обов'язковим для підприємств є застосування лише такої технології, яка забезпечує мінімальні та допустимі викиди в повітря шкідливих речовин. Майже в усіх розвинутих країнах контролюється рівень концентрації забруднювальних речовин, а також обсяги викидів від окремих виробництв та їх якісні характеристики.

У Нідерландах відповідно до закону про забруднення поверхневих вод промислові підприємства і муніципалітети зобов'язані мати ліцензію на скидання відходів.

У Швейцарії законом про охорону вод від забруднення регламентується максимально допустимий рівень вмісту забруднювальних речовин у разі скидання стічних вод [7, с. 12].

Починаючи з 1973 р. у країнах Західної Європи розроблено спеціальні програми охорони природи, в яких загальне визнання здобула ідея сталого розвитку, відповідно до якої екологічні та економічні цілі в динаміці збігаються, а на рівні Європейського Союзу його країни-члени розробили принципи та спільні заходи для законодавчих актів у сфері охорони природи. У Німеччині та інших країнах Європейського Союзу розроблена і реалізується стратегія екологічно орієнтованого менеджменту та екологічного підприємництва як одного з важливих напрямів екологічної модернізації. На думку Н.Л. Правдюк, цьому сприяло зростання ролі екологічних властивостей і характеристик товарів та продуктів на ринку, як передумови їх виробництва й реалізації, посилення тиску громадськості на підприємців, які використовують природні ресурси, задоволення екологічних інтересів населення та розвитку водного законодавства, піднесення значимості екологічного права в підприємницькій діяльності [8, с. 303].

У більшості розвинутих країнах світу прийнято національні стандарти, які регулюють екологічний аудит. Так, всі підприємства Німеччини в обов'язковому порядку проходять екологічний аудит. У червні 1999 р. були прийняті основні принципи і положення екологічного обліку в рамках Європейського Союзу, які набули чинності у квітні 1995 року.

Таким чином, для запобігання екологічної катастрофи в глобальному масштабі у майбутньому людство вже сьогодні повинно вжити заходів щодо збереження стійкості біосфери. Основне завдання полягає в тому, щоб сформувати на планеті єдиний екологічно безпечний

господарсько-економічний простір, який буде основою сталого і врівноваженого соціально-економічного розвитку всіх країн світу.

Однак для досягнення поставлених завдань потрібно: по-перше, від кожної держави глибинних структурних, техніко-технологічних і організаційних змін у суспільному виробництві і радикальної перебудови макроекономічної політики, вдосконалення зовнішньоекономічних зв'язків, здійснення в перспективі заходів у сферах руху капіталів, валютних коштів, трудових ресурсів, оптимізації балансів інвестицій, заощаджень з урахуванням глобальності екологічно-економічних факторів. По-друге, більш узгодженого міжнародного науково-технічного та економічного співробітництва, що спирається на інтеграцію зусиль, ресурсів і засобів з метою успішного вирішення ресурсно-екологічних проблем.

Список літератури:

1. Лозанський В.Р. Екологічне управління в розвинутих країнах світу в порівнянні з Україною / В.Р. Лозанський. – Х., 2000. – 68 с.
2. Тустановська І.В. Застосування права в галузі охорони довкілля в Україні та США (порівняльний аналіз) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06. / Тустановська Ірина Володимирівна. – Львів, 1998. – 180 с.
3. Екологічне законодавство України : зб. нормат.-прав. актів: станом на 1 вересня 2007 р. – К. : Істина, 2007. – 384 с.
4. Богачов В. Необхідність підвищення екологічної безпеки в Україні / В. Богачов // Економіст. – 2008. – № 9. – С. 12–14.
5. Шевчук П.І. Порівняльна соціальна політика у країнах Європейського Союзу. Модуль / П.І. Шевчук. – Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2009. – 172 с.
6. Захист права на інформацію в Україні : зб. тез доп. міжнарод. конф. (м. Львів, 20–21 грудня 2007 р.) / Олена Кравченко (ред.). – Львів : МБО «Екологія-Право-Людина», 2008. – 56 с.
7. Синяєва Л.В. Екологічні проблеми України та шляхи їх вирішення / Л.В. Синяєва, Р.І. Олексенко, І.М. Плаксина // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2007. – № 4. – С. 12–15.
8. Правдюк Н.Л. Екологічний аудит як інструмент управління природокористуванням / Н.Л. Правдюк // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2007. – № 4. – С. 299–304.

Проанализированы современные международно-правовые акты и законодательство некоторых стран мира в сфере охраны окружающей естественной среды и выяснены демократические правовые стандарты в этой сфере.

Охрана окружающей естественной среды, международные конвенции, Соединенные Штаты Америки, страны Западной Европы.

In the article the modern are analyzed internationally are legal acts and legislation of separate countries of the world in the field of guard of natural environment and democratic legal standards are found out in this sphere

Guard of natural environment, international conventions, United States of America, country of Western Europe.